

СЕКЦІЯ 4

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

УДК 376.3

Л. В. Колибіна

методист дошкільного виховання
відділу освіти, молоді та спорту
Краснопільської районної
державної адміністрації

Л. В. Мороз

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано основні міжнародні документи, що пов'язані з освітою дітей із порушеннями психофізичного розвитку; представлена українська законодавча база освіти осіб із особливостями психофізичного розвитку.

В статті проаналізовані основні міжнародні документи, пов'язані з освітою дітей із порушеннями психофізичного розвитку; представлена українська законодавча база освіти осіб із особливостями психофізичного розвитку.

The article analyzes the main international documents, which is connected with education of children with psychophysical defects of development; Ukrainian legislative base of education of people with psychophysical defects of development is presented.

Ключові слова: діти з особливостями психофізичного розвитку, навчально-виховний процес, спеціальна освіта, особливі освітні потреби.

Ключевые слова: дети с особенностями психофизического развития, учебно-воспитательный процесс, специальное образование, особые образовательные потребности.

Keywords: children, psychophysical defects, special education, special educational needs.

Актуальність проблеми нормативно-правового забезпечення освіти дітей із особливостями психофізичного розвитку визначається необхідністю формування нових підходів до задоволення їх освітніх потреб. Наразі існує необхідність аналізу основних правових документів та положень, спрямованих на впровадження інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, Т. Євтухова, О. Заярнюк, І. Іванова, А. Колупаєва, В. Ляшенко, О. Савченко, О. Столярєнко, А. Шевчук та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей із особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці психологів О. Венгер, Л. Виготського, О. Запорожця, О. Киричука, Б. Корсунської, Г. Костюка, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка. В них обґрунтовано принципи положення щодо особливостей розвитку психічних процесів у дітей різного віку, ролі корекційного виховання у підготовці до шкільного навчання, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності. В дослідженнях вчених вивчалася історія становлення і розвитку окремих напрямків спеціальної освіти дітей шкільного віку з різними психофізичними порушеннями. Одночасно аналізувалася історія виникнення наукових поглядів на ті чи інші прояви аномального розвитку та засоби їх психолого-педагогічної корекції.

Мета статті – здійснити огляд нормативно-правового забезпечення освіти дітей із порушеннями психофізичного розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дитинство – важливий період становлення особистості кожної людини. Враховуючи це, необхідно забезпечити додержання прав дітей, і не тільки в конкретній життєвій ситуації, а й з огляду на перспективи їх фізичного й розумового розвитку, соціальної зрілості, громадянського становлення й дієздатності.

Діти з психофізичними вадами – найуразливіша категорія дітей. Права дітей – це права людини у квадраті, а права дітей з психофізичними вадами – це права людини у кубі.

Діти з психофізичними вадами щоденно зустрічаються з труднощами різного характеру, які потребують певних шляхів їх подолання.

Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе та милосердне ставлення до дітей із психофізичними порушеннями, які не мають змоги вести повноцінне життя.

Задоволення освітніх потреб такої дитини – перший крок до визнання ціннісної значимості і поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві. Сучасне громадянське суспільство неможливе без активного залучення всіх його членів до різних видів діяльності, поваги прав і свобод кожної окремої людини, забезпечення необхідних гарантій безпеки, свободи і рівноправності.

Основними міжнародними організаціями, які формують політику в галузі освіти осіб із психофізичними вадами, є Організація Об'єднаних Націй (ООН) ЮНЕСКО, Організація Економічної Співпраці та Розвитку (OECD). Ратифікувавши міжнародні правові документи, Україна взяла на себе зобов'язання з дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо здобуття якісної освіти дітьми з особливими освітніми потребами, законодавчо визнала принципи інклюзивної освіти. Основою для запровадження осіб із психофізичними вадами є низка міжнародних та державних нормативно-правових документів: Всесвітня Декларація прав людини (1948 р.), Декларація прав дитини (1959 р.),

Декларація про права інвалідів (ООН, 9.12.1975 р.), Конвенція про права дитини (1989 р., ратифікована Постановою Верховної Ради України 27 лютого 1991 року), Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990 р.), Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993 р.), Саламанська декларація та Програма дій щодо освіти осіб із особливими освітніми потребами (1994 р.), Дакарська Декларація (2000 р.), Конвенція ООН про права інвалідів (2006 р., ст.24, ратифікована Постановою Верховної Ради України 16.12.09 р.), Резолюція 48 сесії ЮНЕСКО «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє». Саме ці документи на міжнародному рівні визначають статус у суспільстві і декларують права осіб з обмеженими можливостями здоров'я.

Конвенція підкреслює, що всі діти мають рівні права. Особливого сенсу у контексті прав дітей із психофізичними вадами набувають статті 1, 2, 5, 6, 12, 16, 23, 27 [6]. Крім того, положення ст. 23 знайшли відображення у законодавстві України, зокрема, у Національній програмі «Діти України» (63/96), де рання реабілітація хворих дітей та дітей-інвалідів розглядається як проблема національного значення, що потребує першочергового розв'язання.

Отже, діти з вадами психофізичного розвитку користуються такими ж правами, як і усі інші діти. Але, з огляду на їх особливий статус у суспільстві, крім загальнолюдських прав і загальних прав дітей, такі діти мають ще й додаткові, пільгові права. Так, на них розповсюджується дія «Декларації ООН про права розумово відсталих осіб» (20.12.1971 р.). Цей документ, спираючись на принципи Загальної декларації прав людини, Міжнародних пактів про права людини, Декларації про права дитини, а також керуючись нормами соціального прогресу, проголошених у конституційних актах різних держав світу, проголошує, що діти з особливостями психофізичного розвитку мають ті ж права, що й інші люди.

У нашій країні, як і в усьому світі, з різних причин зростає кількість дітей із відхиленнями у розвитку. Останнім часом міжнародна спільнота запропонувала використовувати для дітей із

порушеннями термін «діти з особливими освітніми потребами», який стосується однаковою мірою як інвалідності у важкій формі, так і середніх за ступенями порушень. До них належать:

- порушення слуху (глухі, зі зниженим слухом);
- порушення зору (сліпі, зі зниженим зором);
- порушення мовлення;
- порушення опорно-рухового апарату;
- розумова відсталість;
- затримка психічного розвитку.

Конституція України у ст. 53 гарантує всім громадянам право на освіту. Закон України «Про охорону дитинства» у ст. 26 «Захист прав дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового та фізичного розвитку» стверджує, що «дискримінація дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового або фізичного розвитку забороняється. Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям із вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку...».

У Законі України «Про освіту» у ст. 3 відзначено право громадян України «на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України» [2]. Відповідно до частини 6 ст. 3, вищезазначеного закону, держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення чинників, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти. У Законі визначені такі нові поняття, як «індивідуальна програма розвитку», «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище», «розумне пристосування», «універсальний Дизайн у сфері освіти» тощо. Статті 19 і 20 та низка інших норм Закону «Про освіту» системно врегульовують питання здобуття дітьми з особливими освітніми потребами якісної освіти, зокрема через створення інклюзивних та/або

спеціальних груп і класів. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків така група або клас утворюється в обов'язковому порядку [2].

Дієвим і дуже важливим законом в Україні, щодо осіб з обмеженими можливостями здоров'я, є Закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (назва із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.12.2017 р. N 2249-VIII). У Законі зазначено, що особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, подається визначення поняття «особа з інвалідністю» – особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [3].

Діти-інваліди мають значні обмеження життєдіяльності, які призводять до соціальної дезадаптації внаслідок порушення розвитку. Саме обмежена життєдіяльність зумовлює необхідність особливого соціального захисту інвалідів, що визначається як система гарантованих державою економічних, соціальних і правових заходів, які забезпечать умови для подолання обмеженої життєдіяльності інвалідів і спрямованих на створення однакових зі здоровими можливостей участі в житті суспільства.

Згідно Закону освітні заклади спільно з органами соціального захисту та охорони здоров'я мають забезпечити дошкільну, шкільну освіту та виховання осіб із обмеженими можливостями здоров'я, здобуття ними середньої професійної та вищої професійної освіти шляхом створення належного кадрового, матеріально-технічного забезпечення та забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби особи з інвалідністю.

Серед законів України в галузі освіти виділимо Закон «Про загальну середню освіту», в якому у статті 21 говориться, що «Діти з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату забезпечуються засобами індивідуальної корекції в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України» [1].

У постанові Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 року «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів» було констатовано, що існуюча система утримання дітей-інвалідів у спеціальних інтернатних установах забезпечує потреби всього 20 відсотків дітей-інвалідів. При цьому відірваність дітей від сім'ї, від звичного та біологічно близького оточення посилює психологічний тиск на дитину [9].

У статті 19 Закону України «Про охорону дитинства» відзначається не лише рівне право всіх дітей на будь-який рівень освіти, але й окремо – права дітей з інвалідністю на спеціальну освіту, освіту в домашніх умовах та «на здобуття освіти за індивідуальними навчальними програмами, які узгоджуються з індивідуальними програмами реабілітації дітей-інвалідів та інвалідів з дитинства» [4]. Стаття 26 засвідчує, що «Дискримінація дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового або фізичного розвитку забороняється. Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям із вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів...» [4].

Прийнята 21 серпня 2013 р. N 607 Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей із особливими освітніми потребами» визначає оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей із особливими освітніми потребами у поєднанні з відповідною корекційно-розвивальною роботою [8]. В основу Державного стандарту покладено особистісно орієнтований, компетентнісний та соціокультурний підходи.

Державний стандарт визначає вимоги до рівня освіченості дітей із особливими освітніми потребами на рівні початкової загальної освіти.

Закон «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні (назва із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.12.2017 р. N 2249-VIII), затверджений Верховною радою у 2005 році, можна означити як найбільш відповідний міжнародним конвенціям та угодам, оскільки відповідно він визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності, викликаних порушенням здоров'я зі стійким розладом функцій організму, функціонування системи підтримання інвалідами фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності [5].

Зазначимо, що в нашій державі на сьогодні створено нормативно-правове підґрунтя для становлення інклюзивної освіти, відбувається процес його постійного розвитку. Аналіз нормативної бази свідчить, що основні закони України про освіту в цілому забезпечують соціальний захист дітей та осіб з обмеженими можливостями, гарантують створення умов для спеціального, компенсуючого та інтегрованого навчання. Це Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» (2010); Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010); Указ Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011); Концепція розвитку інклюзивного навчання (2010) та інші.

У «Концепції розвитку інклюзивного навчання в Україні» (2010) наголошується, що інклюзивна освіта в Україні має запроваджуватися, починаючи з дошкільних навчальних закладів, де відбувається головним чином виховна діяльність щодо підростаючого покоління [7]. В Україні практика інклюзивного виховання з'явилася дещо раніше, ніж

інклюзивного навчання. Дитина, яка має обмежені здібності, сьогодні може відвідувати звичайний дитячий садок. Тому політика щодо впровадження інклюзивного навчання має стартувати з дошкільної освіти і охоплювати комплекс заходів, не акцентуючи увагу на будь-якій одній ланці, дошкільній або шкільній. На основі Указу Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011) встановлюється забезпечення розробки та затвердження заходів, спрямованих на виконання Плану дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими фізичними можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими фізичними можливостями в Європі в 2006 – 2015 рр. [7]. Важливими положеннями Указу є спрямування на привернення уваги суспільства до проблем людей з інвалідністю, популяризацію загальнолюдських цінностей, толерантного та уважного ставлення до осіб з обмеженими фізичними можливостями; на удосконалення умов оплати праці спеціалістів, педагогічних працівників навчальних закладів для роботи з дітьми з особливими потребами, зокрема встановлення їм доплат за особливі умови праці; на впровадження інклюзивного та інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах. Не менш актуальними є положення щодо неохідності створення науково-методичного забезпечення інклюзивного та інтегрованого навчання осіб з особливими потребами [7]. Доповнення і зміни до основоположних освітнянських актів створюють можливість запровадження інклюзивного навчання на загальному середньому освітньому рівні.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Виходячи з вище зазначеного, можна дійти висновку, що в Україні існує комплекс проблем пов'язаних із освітою дітей із психофізичними вадами. Незважаючи на те, що в Україні розроблена законодавча база для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами, механізми реалізації цього процесу відсутні, що

негативно позначається на розбудові інклюзивної освіти.

Такі гострі й актуальні питання, як освіта дітей із особливими освітніми потребами, вимагають неухильної уваги законодавців і потребують належного нормативного регулювання та активізації зусиль виконавчої влади для їх практичної реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/651-14>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_02_1. – Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021. – Загол. з екрану. – Мова укр.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей із особливими освітніми потребами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-p>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-p>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

УДК 613.6.01

Г. О. Латіна*кандидат біологічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

ПОВЕДІНКОВІ ФАКТОРИ РИЗИКУ ХРОНІЧНИХ НЕІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У МОЛОДІ

В результаті оцінки факторів ризику хронічних неінфекційних захворювань встановлено розповсюдження наступних факторів ризику: тютюнопаління, вживання алкоголю, гіподинамія, відсутність звички до раціонального харчування та обізнаності щодо основних показників здоров'я.

В результате оценки факторов риска хронических неинфекционных заболеваний установлено распространение следующих факторов риска: курение, употребление алкоголя, гиподинамия, отсутствие привычки к рациональному питанию и осведомленности об основных показателях здоровья.

As a result of the assessment of risk factors for chronic non-communicable diseases, the spread of risk factors has been established. These risk factors include smoking, drinking alcohol, lack of exercise, lack of habit of rational nutrition and awareness of basic health indicators.

Ключові слова: здоров'я, тютюнопаління, алкоголь, фізична активність, хронічні неінфекційні захворювання.

Ключевые слова: здоровье, курение, алкоголь, физическая активность, хронические неинфекционные заболевания.

Key words: health, smoking, alcohol, physical activity, chronic non-infectious diseases.

Постановка проблеми. Структура поширеності захворювань в Україні, станом на 2015 рік, характеризується переважанням хвороб системи кровообігу (31%) у порівнянні з захворюваннями органів дихання (19,8%), органів травлення (9,9%), сечостатевої системи (5,5%) і кістково-м'язової системи (5,4%) [3, с. 74]. Відомо що, причиною такої ситуації є поширення факторів ризику хронічних неінфекційних захворювань серед населення, що визначає актуальність наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідними факторами ризику для здоров'я є підвищений артеріальний тиск, куріння, зловживання алкоголем, високий вміст холестерину в крові, надмірна маса тіла, недостатня фізична активність, небезпечний секс (В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, Т. С. Грузева, 2013). На жаль, серед молоді України 26% не займаються руховою активністю, 27% вживають алкогольні напої, 10% пробували наркотики, 27% курять. У Білорусі 14% молоді не займаються фізичною культурою, 43% періодично вживають алкогольні напої і 30,6% дорослого населення вживають тютюн (І. А. Ножко, Я. В. Березнева, 2013). Результати дослідження, стану здорового способу життя молоді Росії, С. С. Халикова свідчать про низький рівень фізичної активності (35% респондентів займаються фізичною активністю), 28% опитаних курять і 66,5% молоді вживають алкоголь [1, с. 162]. За даними аналогічного дослідження дівчат Туреччини Ulken Tunga Babaoglu, Sibel Cevizci, Gulcan Demir Ozdenk встановлено, що 7,5% з них курили, 2,4% вживали алкоголь [4, с.55]. Студенти Бразилії вживають алкоголь в 68,8% випадків і тютюн в 40,7% [5, с. 372].

Сьогодні, виділено сімнадцять Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року, які ставляться перед 193 державами, однією з них є забезпечення можливості населення вести здоровий спосіб життя і сприяння добробуту всіх в будь-якому віці. Дана ціль особливо акцентує увагу на профілактику неінфекційних захворювань та розкриття можливостей інформаційно-просвітницьких програм до усвідомлення необхідності вести здоровий спосіб життя молоддю, ґрунтуючись на знаннях щодо власного здоров'я та факторів ризику для здоров'я.

Актуальність дослідження поширеності шкідливих звичок серед молоді підтверджується Концепцією Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір», яка передбачають розробку і впровадження новітніх технологій мінімізації факторів ризику захворювань та створення сприятливого для здоров'я середовища на основі даних наукових досліджень (Розпорядження